

Les masies tradicionals de Montornès

Estimo Montornès

HISTÒRIA, ART I NATURA DE MONTORNÈS DEL VALLÈS

Ajuntament de
Montornès del Vallès

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

Uns segles d'estabilitat

El conflicte remença va acabar l'any 1485 amb la Sentència Arbitral de Guadalupe i la posterior amnistia dels revoltats.

Les guerres es van allunyar de Catalunya durant dos segles, encara que Catalunya havia d'ajudar a finançar

les guerres europees sorgides de les il·lusions imperials de la nova monarquia espanyola, formada per la unió dels regnes d'Aragó i Castella.

L'àmbit natural català, que era la Mediterrània i l'Occitània, va perdre pes en la política espanyola. D'altra

banda, la conquesta del continent americà, va quedar reservada per al Regne de Castella-Lleó, amb exclusió del de Catalunya i Aragó.

Aquests dos segles d'estabilitat a Catalunya van ser també dos segles d'un estancament polític i econòmic creixent.

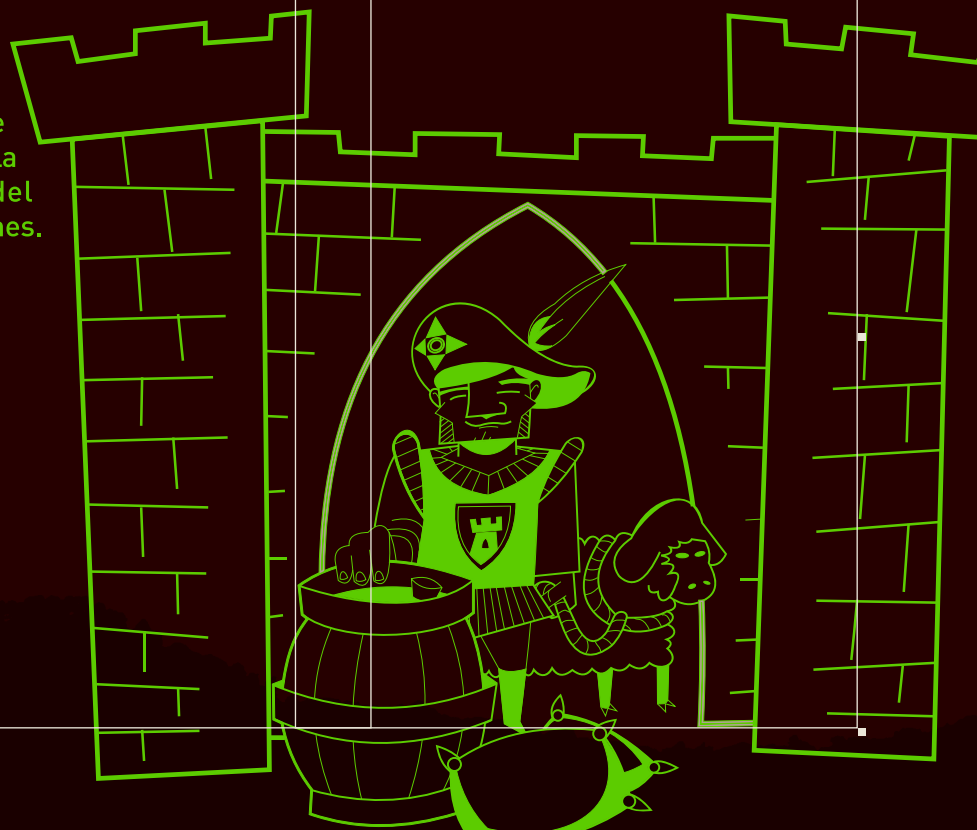
2 La desaparició parcial del feudalisme

Tot i que la Sentència Arbitral de Guadalupe va abolir els mals usos feudals a Catalunya, els aristòcrates continuaven tenint grans propietats. La família Montornès posseïa bona part del terme municipal, si bé van aparèixer nous propietaris a través de vendes i permutes.

La dinastia Montornès, per matrimoni, va passar a dir-se Ermengol primer, Taverner des del 1610 i Fiveller des de 1800, i al mateix temps sumava un rosari de títols nobiliaris: Almenara Alta, Villet, Darnius, Les Illes, Montroig, Alba de Liste...

El Castell Vell dels Montornès, la casa fortificada de base cònica on residien, va ser arrasada pels austriacistes cap al 1710, per castigar la militància borbònica de la família. Acabada la

guerra, el 1718, es va construir la Torre Tavernera (també dita La Torrassa), la finca que actualment és la casa - club del Golf Vallromanes.

La població de Montornès en aquesta època

Per conèixer-la, comptem amb els pocs censos que es van realitzar. Es feien amb motiu d'impostos extraordinaris per finançar campanyes bèl·liques o donatius als reis. La seva fiabilitat, per tant, és relativa.

No era un recompte de persones sinó de focs (les llars), que eren les unitats impositives. S'ha calculat que, de mitjana, corresponien 5 persones a cada foc,

El cens de 1497, es va fer al poc d'acabar les guerres remences.

Catalunya tenia 60.000 focs, que representaven uns 300.000 habitants.

10.000 focs eren de la Vegueria de Barcelona, a la que pertanyia el Vallès.

Montornès comptava amb 68 focs, és a dir, al voltant de les 350 persones.

El cens de 1553 mostra una caiguda de la població a la meitat. El recompte barceloní supera de poc els 5.000 focs i el de Montornès és només de 36 focs, menys de 200 persones.

Se suposa que la raó principal de la caiguda van ser les epidèmies, en especial els brots de pesta negra que periòdicament castigaven Catalunya i tot Europa. La llibertat conquerida pel remences devia facilitar també una sagnia de joves que marxaven a guerrear amb els Terços o que emigraven a Amèrica.

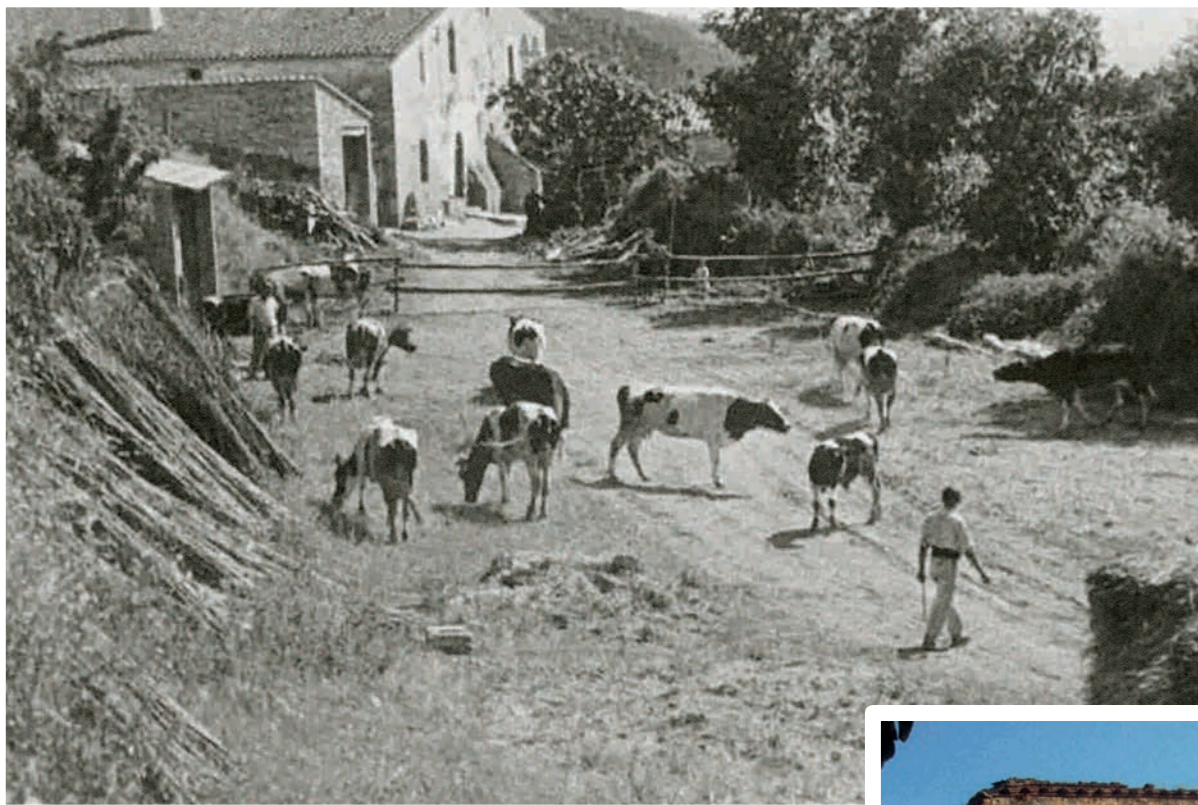
La població es manté dos segles després. **El cens de 1719** compta més focs a Montornès, 42, però només 150 persones.

No és fins al **cens del comte de Floridablanca, al 1787**, que es veu un augment de la població. És el primer cens fet amb criteris moderns, comptant les persones i diferenciant-les per característiques.

Montornès ja sumava 546 persones, de les quals 333 eren solteres, 184 casades i 29 vídues. Dit d'altra manera: hi havia molta població infantil i molt pocs ancians.

Les xifres d'edat ho confirmen: 272 eren menors de 25 anys (50%) i només 75 superaven els 50 anys (14%)

CAN BOSQUERONS. En plena activitat ramadera l'any 1947.
Col·lecció de la família Manils.

CAN BOSQUERONS.

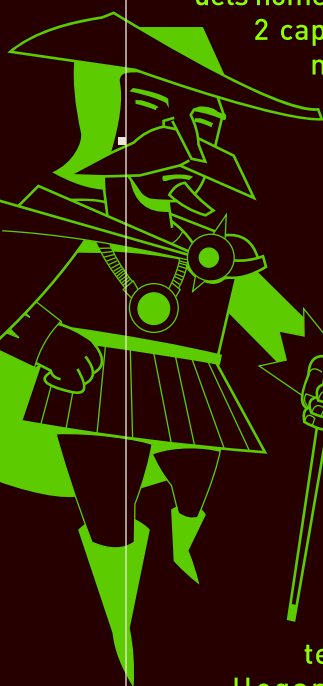
El terme municipal històric El terme municipal històric

El nostre terme municipal es va delimitar segons el feu de la família Montornès. Incloïa els actuals municipis de Montornès i Vallromanes i una part del de Vilanova del Vallès. Escampats per aquest terme, es van formar des d'antic quatre nuclis: el vell

Montornès, al voltant de l'església de sant Sadurní Vallromanes, al peu del turó de Sant Mateu el Raval, a cavall del límit amb el terme municipal de La Roca i can Parellada, a l'actual Montornès-Nord. Una bona part dels habitants no residia

en aquests nuclis, però, sinó a masies disperses pel terme. Als censos més antics ja apareixen alguns dels noms que s'han conservat fins a l'actualitat: Vilaró, Bosquerons, Oliver, Vinyallonga, Sala, Parellada, Bramasachs, Gol, Coll, Torrents, Comes, Ginesta, Galvany, Corbera...

La vida al Montornès pagès

El model de vida d'un poblet pagès es va mantenir immutable fins entrat el segle XX.

Quasi tothom era pagès. El cens de Floridablanca indica que la professió dels homes de Montornès era de 2 capellans, 2 escolans, 2 nobles, 38 llauradors i 118 jornalers.

Podia haver-hi un moliner i també un ferrer que ferrava els cavalls i fabricava claus, ganivets i aixades, però no hi havia metges ni mestres. Veiem que la majoria dels habitants de Montornès eren jornalers, és a dir, pagesos pobres, sense terres, que havien de llogar en parceria una parcel·la de les finques dels terratinents. El tracte variava segons conreus i terres. El més general era de dues parts de la collita per al pagès i una part per al propietari.

La vida, doncs, estava centrada en el ritme agrícola de les estacions, que els pagesos memoritzaven amb refranys, molts d'ells basats en el santoral:

Si trasplantes un arbre per sant Miquel, li manaràs créixer; si el trasplantes per la Candelera, li ho hauràs de suplicar.

Al gener plantaràs l'aller.

Pel febrer, lloga jornaler.

Primavera arribada, ovella esquilada.

Per l'abril, blat espigat; pel maig, granat; pel juny segat; pel juliol trillat; per l'agost, mòlt i pastat.

Pel juny, la fals al puny.

A l'agost, la dalla no té repòs.

Pel novembre, qui no ha sembrat, que no sembri.

Per sant Gil, prepara el gresol per fer fil.

Per sant Anton, la gallina pon.

La producció principal era de secà: blat i ordi als camps plans i vinya als pendents, amb alguns ametllers, figueres i cirerers.

Al regadiu es plantaven llegums i verdures. Els conreus americans (patates, blat de moro, tomàquets...) encara no havien arribat.

Als aiguamolls del Mogent es plantava cànem i espart, i també es collia boga, vímet i canyes per fer cadires i cistells.

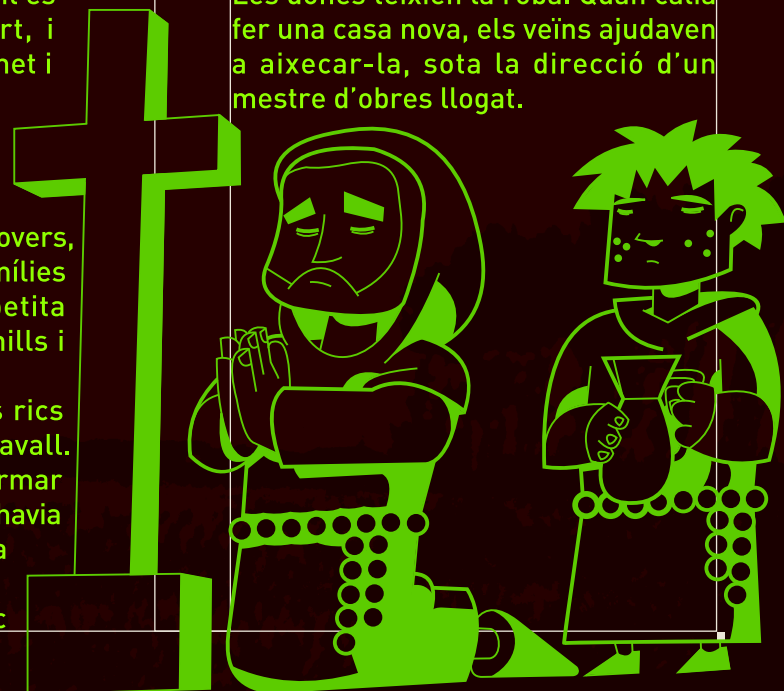
Els terratinents impulsaven la cria de vaques i ovelles pels masovers, però la majoria de les famílies només tenia una cort petita amb gallines, oques, conills i algun porc.

Només els pagesos més rics es podien permetre un cavall. La resta s'havia de conformar amb una mula, un ruc... o havia de fer tota la feina a força de braços.

Era un model econòmic

basat en autoconsum. Es produïa per a les necessitats de la família i per pagar la parceria de l'amo, i eren molt pocs els articles que es venien al mercat de Granollers. Cada família coïa el propi pa i s'escalfava amb llenya collida al bosc. Les dones teixien la roba. Quan calia fer una casa nova, els veïns ajudaven a aixecar-la, sota la direcció d'un mestre d'obres llogat.

Les masies més antigues

L'alliberament del feudalisme va fer pujar considerablement el nivell de vida dels pagesos. Lliures dels impostos feudals, van poder construir masies de tàpia i teula, més sòlides que els habitatges anteriors. Una bona part de les masies més antigues de Catalunya són del s. XVI.

CAN BOSQUERONS

El document més antic que s'ha guardat de Montornès és de l'any 980 i esmenta aquesta masia, amb el mateix nom actual. Dominava l'extrem occidental del terme municipal, amb les terres planes del marge esquerre

del riu Besós.

L'actual edifici és bàsicament del s. XVI. Hi ha constància que llavors funcionava com un hostel sobre el camí ral.

CAN MASFERRER

El mas original devia formar part d'una finca romana.

Coneixem un nom àrab del mas, Vilar D'Abdalà, cas excepcional a la Catalunya Vella. Així l'anomena un document datat de l'any 978. Posteriorment es va dir Vilar d'Ordila. L'any 1488, els Boada el van vendre als Masferrer.

L'actual edifici, molt notable, és renaixentista amb elements d'estil gòtic. Al costat s'alça la capella gòtica-renaixentista de Sant Jaume de Viladòrdila, documentada des de 1019 però edificada sobre una base probablement romana.

Situada dalt d'un lloc pedregós sobre el torrent de Vinyes Velles, probablement està habitada des de temps prehistòrics. Dominava les terres fèrtils a llevant del torrent.

L'actual edifici es del s. XVI, amb dues restauracions datades el 1702 i el 1721, fetes per "Pau Coll et Agnes muller sua".

CAN MASFERRER. La capella i la masia des de l'era. 2008. Autora: Miriam Rubio.

CA N'OLIVER

La masia era important perquè actuava de masovera de les propietats dels Taverner. Dominava bona part del sud del terme municipal, des del torrent de les Vinyes Velles al Montcau.

CAN VILARÓ

Finca d'unes 200 hectàries, (2 km²), esteses sobretot pels aiguamolls del Mogent, així com moltes cases del barri vell. També posseïa ramats d'ovelles considerables.

Propietat secular de la família Vilaró va canviar de cognom el 1776, quan la pubilla Paula Vilaró es va casar amb Llongarí d'Argila i de Quadras. Aquest mateix Llongarí va emprendre la reforma general del mas el 1783.

La finca estava al càrrec de masovers i era treballada en parceria per molts dels jornalers del poble.

CA L'AMETLLER

Masia molt antiga, propietat secular

MANSO CALDERS. Vista aèria 2003. Autoria: MRW Globos

de la família Forns. Coneguda abans com can Vilars, al s. XIX va agafar el nom d'un dels masovers.

CAN TORRENTS

Ens ha arribat com a propietat de la família Riera Marsà, que als anys 1960 va requalificar les seves terres per

poder construir el polígon de fàbriques i els blocs d'habitatges de Montornès Nord. La masia es va enderrocar als anys 80.

CAN SALA

Masia anterior al s. XV. Dominava els camps sobre els que s'ha construït el barri del Castell. La família potser estava emparentada amb el capità remença Bartomeu Sala, que era pagès de can Sala Gros, de Vallromanes.

CAN GALBANY

Situada a llevant del terme. La masia data del s. XVI o XVII. També és coneguda com "can Comes vell", des que Isidre Comes es va casar amb Antònia Galvany.

CAN VILARÓ. Cap als anys 20 del segle XX. Postal núm. 10 de l'àlbum de Montornès.

CAN QUIRZE

Al peu del turó de les Tres Creus i al costat del camí ral. Al s. XVIII era coneguda com Hostal del Racó i era lloc de parada de carruatges i viatgers.

CAN SAIOL

Finca de 60 quarteres, quasi totes de secà malgrat estar al costat de la riera de Vallromanes i de comptar amb la mina d'aigua de la font de sant Esteve. No és tan antiga com les altres. L'origen de la finca està probablement al s. XVIII. Ha estat una granja ramadera important.

CAN VILALLONGA

Masia del s. XVIII, que dominava els vessants boscosos del turó del Castell. Al 1933 la va comprar la família Roca Umbert, industrials granollerins. Manso Calders, conegut també com

La Torre o cal Comte.

El mas actual és modern, del 1871, però la finca s'estenia pels turons Calders, ocupant bona part del cantó occidental del terme municipal. Conreava vinyes i feia treballs al bosc.

Els Calders van vendre la finca a Lluís Estapà, que la va vendre a Matías Muntadas, comte d'Espanya, cap al 1922.

Actualment és la seu de l'Institut Vinyes Velles.

MAS VILALLONGA. L'edifici data de l'any 1913.

CAN QUIRZE cap als anys 20 del segle XX. Postal núm. 9 de l'àlbum de Montornès.

Les guerres posteriors

La calma de què havia gaudit Catalunya va quedar trencada amb dos segles de guerres que van devastar repetidament el país.

LA GUERRA DELS SEGADORS: 1640-1652

Durant la guerra del rei Felip IV amb el francès Lluís XIII, l'exèrcit castellà va hivernar repartit pel Principat, contravenint les lleis catalanes i obligant la població a mantenir-lo. Els abusos dels soldats van acabar provocant la insurrecció catalana.

El 28 de març de 1642, Montornès va patir una de les batalles. Un exèrcit castellà de 4.500

homes, dirigit per Gerolamo Maria Caracciolo, marquès de Torrecuso, que anava a auxiliar Perpinyà, va ser interceptat a Montmeló - Montornès per la cavalleria catalanofrancesa enviada pel general Philippe de la Mothe-Houdancourt. Els castellans, després de patir mil baixes, van retrocedir cap a Tarragona fins que el 31 de març es rendiren després de ser derrotats de nou a La Granada.

LA GUERRA DE SUCESSIÓ: 1705-1714

En morir Carles II sense fills, la guerra va decidir la seva successió entre Felip V de Borbó i Carles III d'Àustria.

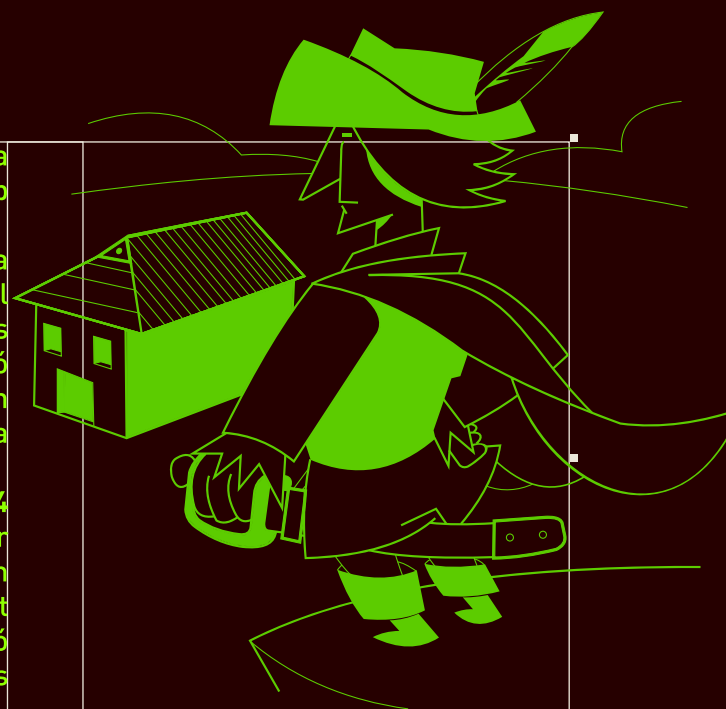
Va ser una guerra desastrosa per a Catalunya, ja que va acabar amb el país arruïnat, amb l'anul·lació dels furs catalans, amb una ocupació militar que es va estirar més d'un segle i amb la imposició de la llengua castellana per als usos oficials.

LA GUERRA DEL FRANCÈS: 1807-1814

Els exèrcits francesos de l'emperador Napoleó van entrar a Catalunya com aliats del monarca espanyol, però aviat van actuar com a ocupants. La població va organitzar pertot arreu juntes patriòtiques de resistència.

La retirada al sud dels exèrcits patriòtics espanyols va fer que, a Catalunya, el pes de la guerra fos portat per companyies populars de voluntaris, sometents i guerrillers.

Va ser una guerra

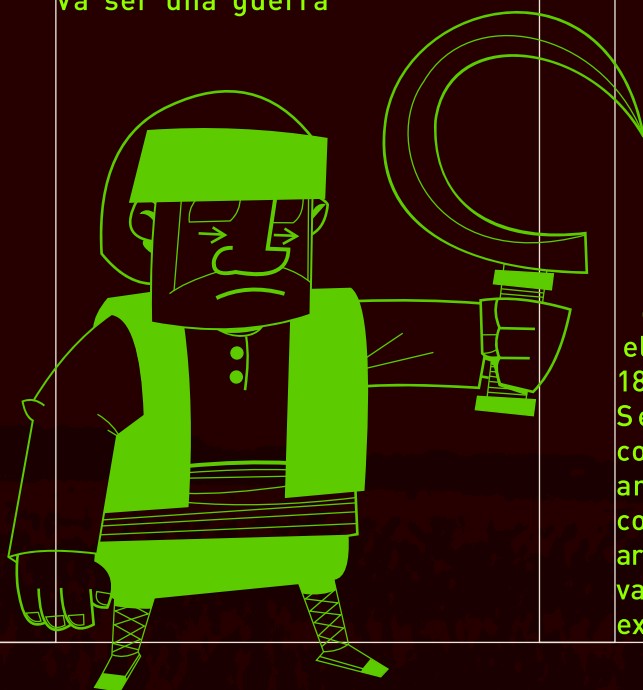

devastadora, d'una crueltat tremenda, on els presoners dels dos bàndols no rebien cap mena de compassió. Van ser moltes les ciutats catalanes incendiades.

LES TRES GUERRES CARLINES

Amb la derrota de Napoleó, Catalunya va quedar pacificada només aparentment. Les partides armades no van acabar de desaparèixer i van ser la base de les tres guerres carlines que van torturar el Principat durant el s. XIX: de 1833 a 1839, de 1846 a 1849 i de 1872 a 1876.

Sense causar devastacions comparables a les de les guerres anteriors, la població va patir les conseqüències dels enfrontaments armats, i moltes ciutats com Granollers van haver de pagar els rescats que exigien les partides carlines.

Excursió a les masies de Montornès

Punts d'observació

10

➤ **1.** Sortim del Manso Calders. Actualment és el IES Vinyes Velles. Davant hi ha un parc públic, que va fer plantar el comte Matías Muntadas als anys 20.

De sortida, creuem el pont de la carretera i continuem per l'av. Mare de Déu de Montserrat.

➤ **2.** Can Coll és un dels emplaçaments més antics de Montornès. Actualment és propietat municipal.

➤ **3.** Els pagesos de ca n'Olivé feien de masovers de les propietats dels comtes d'Alba de Liste. Actualment és un restaurant. Seguim pel camí del Pedró.

➤ **4.** Can Vilallonga és un mas del segle XVIII reconvertit en casa senyorial al començament del sgle XX. Des de 1933 és la casa d'estiueig de la família Roca Umbert, importants industrials tèxtils de Granollers. Baixem pel camí antic de Canovelles cap al poble vell.

➤ **5.** Ca l'Espasell, una masia del segle XIX, era la més propera al nucli vell del poble.

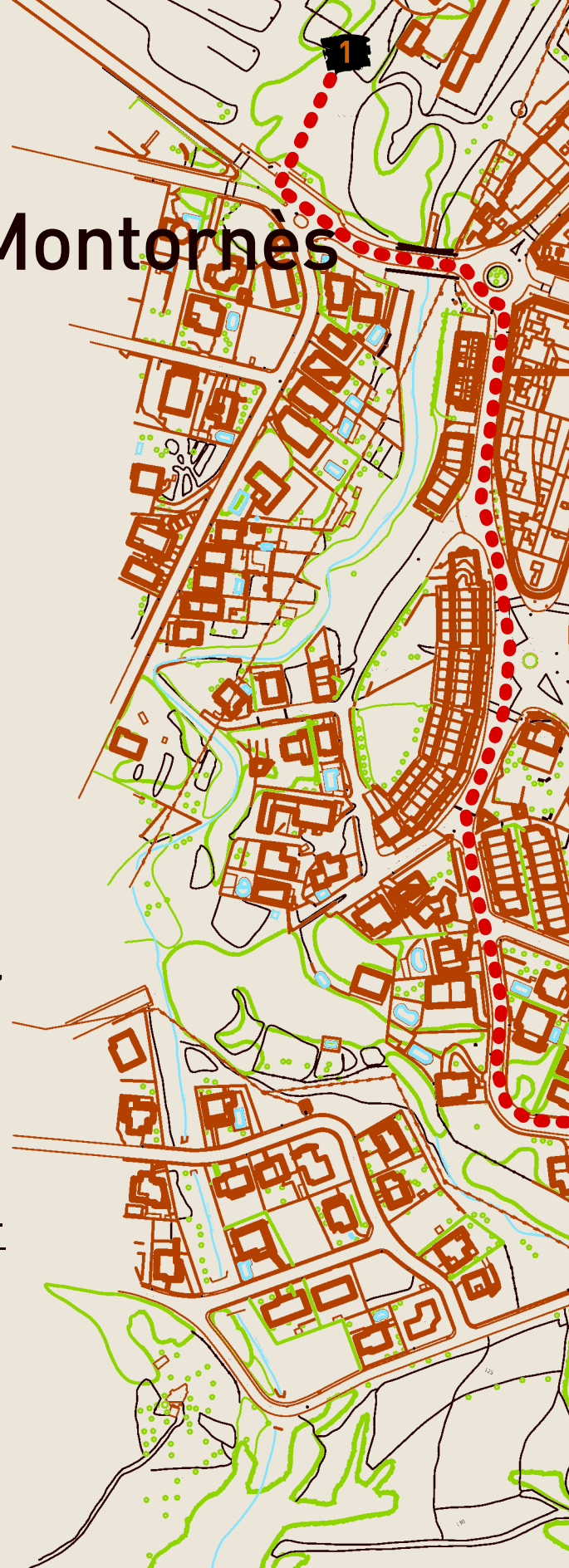
El nom històric de Montornès era Palau d'Ametlla. La paraula Palau podria indicar que hi havia hagut una finca romana.

Continuem pel carrer de Jaume I fins girar a l'esquerra pel carrer de Josep Tarradellas, cap a can Sala. Els terrenys del barri del Castell formaven part de la seva finca.

➤ **6.** Can Sala és un mas molt antic, documentat des de 1497. Al segle XIX va ser reformat a fons i actualment és un restaurant. Tornem a baixar pel carrer Tarradellas fins enllaçar amb el carrer Major.

➤ **7.** Al barri de la Bòbila, tocant la plaça de Pau Picasso, hi havia can Torrents. Els seus propietaris, la família Riera-Marsà, ho eren també de bona part dels terrenys sobre els que es va edificar el polígon industrial.

També hi havia hagut dues bòbiles, la de can Torrents, on es coïen totxos, i la d'en Joca, més gran, on la família Gurri feia totxos, teules, cairons, rajols...

Pràctica de ruta

Les masies tradicionals de Montornès Les masies tradicionals de Montornès

La majoria de les masies antigues de Montornès han patit grans reformes per poder complir el seu paper actual de restaurants, institut de secundària, centres municipals o mansions d'estiueig, o bé per atendre les necessitats de l'agricultura moderna, en el cas de les poques que encara es dediquen a aquesta activitat.

No totes les transformacions han estat contemporànies. Durant els segles de vida d'aquests vells edificis, les masies s'han anat transformant per satisfer les necessitats de les

successives generacions. A moltes d'elles són ben perceptibles les ampliacions i els canvis d'ús.

És d'esperar que, en el futur, continuaran transformant-se al compàs dels temps.

Tanmateix, aquestes masies són els edificis de Montornès amb més història, junt amb el barri antic. Us convidem, doncs, a fer l'excursió amb càmeres fotogràfiques i prendre'n imatges, en les quals podreu observar que les parets i cossos d'un mateix edifici corresponen a èpoques diferents.

